

Др Милан Гулић

научни савјетник

Институт за савремену историју, Београд

milan.gulic@gmail.com

ORCID: 0000-0001-5964-0158

ПРОЈЕКТИ УЈЕДИЊЕЊА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ И РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ КРАЈИНЕ*

Апстракт: Током ратова у Хрватској и Босни и Херцеговини, који су пратили распад социјалистичке Југославије, двије српске државе западно од Дрине тијесно су сарађивале. Њихова сарадња одвијала се на свим пољима, од војног и политичког, до спортског и културног. С тим у вези, у више наврата у периоду од 1991. до 1995. године постојале су иницијативе и пројекти уједињења Републике Српске Крајине и Републике Српске. Премда је у том уједињењу Крајина видјела једини спас, ниједан од пројеката није реализован. Разлога за то је било много, од политичких и дипломатских, преко техничких, до чињенице да владајуће гарнитуре често нису ни тежиле том уједињењу, већ је прича о томе представљала потребу у одређеном тренутку и специфичним околностима. Због тога пројекти уједињења и нису били прави кораци у том смјеру, већ су имали тренутну политичку употребу. Осим тога, главна препрека уједињењу је била чињеница да су Хрватска и Босна и Херцеговина међународно признате и прихваћене у границама у којима су постојале у оквиру Југославије још од завршетка Другог свјетског рата. Чланак даје преглед свих покушаја уједињења Републике Српске и Републике Српске Крајине, а заснован је на необјављеној и објављеној архивској грађи, мемоаристици, штампи и стручној литератури.

Кључне ријечи: Република Српска, Република Српска Крајина, пројекти уједињења, Граховска декларација, Приједорска декларација, Уједињена Република Српска.

* Рад је у скраћеној верзији изложен на научном скупу *Улога и значај Српског Сарајева у стварању Републике Српске*, који је одржан на Палама 15. и 16. септембра 2022. године.

* * *

Увод

У процесу распада Социјалистичке Федеративне Републике Југославије (СФРЈ), посебно сложеном показала се ситуација у Републици Хрватској (РХ) и Социјалистичкој Републици (СР) Босни и Херцеговини (БиХ), на шта су утицали етничка измјешаност, нарушени међунационални односи и трауматично наслеђе прошлости. Да се прилике у Хрватској заоштравају постало је јасно недуго након смјене власти, када су, умјесто комуниста, челне функције у Загребу заузели кадрови радикално-националистичке Хрватске демократске заједнице (ХДЗ).¹ С тим у вези, у љето 1990. године у Хрватској је дошло до удруживања општина у којима је Српска демократска странка (СДС), а на основу резултата првих вишестраначких избора након Другог свјетског рата, имала локалну власт (Книн, Грачац и Доњи Лапац) са сусједним већински српским општинама (Бенковац, Обровац и Титова Кореница) и стварања Заједнице опћина (ЗО) Сјеверне Далмације и Лике. Њој су се у наредним мјесецима прикључиле и друге општине у којима је српски национални корпус превладавао, па је у Книну 21. децембра 1990. године конституисана Српска Аутономна Област (САО) Крајина, „као облик територијалне аутономије у саставу Републике Хрватске”.²

Током 1991. године на подручју Хрватске створене су још двије српске територијалне аутономије. Темељи Српске Области (СО) Славонија, Барања и Западни Срем постављени су 26. фебруара на скупу у Пригревици, када је донијета *Декларација о сувереној аутономији Српског народа Славоније, Барање и Западног Срема*, да би своје коначне обресе добила 25.

- 1 Предсједник Предсједништва СР Хрватске постао је Фрањо Туђман, предсједник Извршног вијећа Сабора СР Хрватске Стјепан Месић, а предсједник Сабора СР Хрватске Жарко Домљан.
- 2 М. Дакић, *Српска Крајина: историјски темељи и настанак*, Книн, 1994, 48–50, 52–53; С. Радуловић, *Судбина Крајине*, Београд, 1996, 125–126; М. Паспаљ, *Албум из Крајине*, Сарајево, 1996, 55–59; N. Barić, *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990.–1995.*, Zagreb, 2005, 93–95; *Uspom i pad „Republike Srpske Krajine”: dokumentarni kronološki prikaz nastanka i propasti paradržave*, priredio D. Pauković, Zagreb, 2005, 68–69, 73–78; *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.–1995.: dokumenti, II, Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (1990.–1991.)*, priredio M. Rupiћ, Zagreb – Slavonski Brod, 2007, 120–124; М. Паспаљ, *Разоткривање истине*, Београд, 2015, 89–94; М. Гулић, *Проглашење Републике Српске Крајине: у сјенци Венцовог плана*, Грађански рат у Хрватској 1991–1995. Зборник радова, XI–XII, прир. М. Будимир, Београд, 2016, 276–280; М. Gulić, *The birth of the Republic of Serb Krajina, Repeating History 1941–1991? Two breakups of Yugoslavia as repeated history? Serbian perspectives*, ed. P. J. Marković, B. B. Dimitrijević, Belgrade, 2021, 305–310; Idem, *I serbi di Krajina e la fine della Jugoslavia socialista: dalla proclamazione della Repubblica alla disfatta militare (1990–1995)*, Rivista di Studi Politici 2–3 (2021), 101–109.

септембра на Великој народној скупштини Срба из Славоније, Барање и Западног Срема у Белом Манастиру, када је усвојен *Уставни закон Српске Области Славонија, Барања и Западни Срем*. Осим тога, у Пакрацу је 12. августа проглашена Српска Аутономна Област Западна Славонија, која, истини за вољу, никада није заживјела у пуном обиму, пошто ни у једном тренутку није имала ефективну контролу над читавим простором на који се, декларативно, протегла.³

Са друге стране, послије првих вишестраначких избора након Другог свјетског рата, а у контексту нарушених међунационалних односа и под утицајем дешавања у Хрватској, током 1991. године компликовала се ситуација у Босни и Херцеговини. Чинило се да се сва три народа спремају за одсудне догађаје, па је национална поларизација и мобилизација била лако уочљива. На скупштини у Челинцу 25. априла 1991. године дошло је до образовања Заједнице општина Босанске Крајине, која је окупила 16 општина са српском већином у тој регији и представљала је покушај унутрашње административне прекомпозиције БиХ, а у складу са општим југословенским и унутрашњим босанско-херцеговачким приликама.⁴ Било је сасвим јасно да су дешавања у БиХ тијесно везана за догађаје у Хрватској и да се радило о једном кризном жаришту, а касније о једном рату, упркос формалној разлици и одвајању, које представља посљедицу „авнојевског” подвајања, узетог као једино релевантног при одређивању нових државних граница на дотадашњем југословенском простору.

Граховска декларација (1991)

У прољеће 1991. године дошло је до заоштравања у Хрватској. Сукоби су постали оружани – „пале су прве главе”, а САО Крајина је 1. априла донијела одлуку о присаједињењу Републици Србији. С обзиром на то да та одлука није прихваћена, а ни одбијена формално гледајући, 12. маја је организован референдум, на којем се становништво САО Крајине недвосмислено изјаснило да жели да живи у заједници са Србијом. Пошто ни тај потез Крајишника у Београду није прихваћен, а с обзиром на то да су у

3 N. Barić, *n. d.*, 107–108; *Uspon i pad „Republike Srpske Krajine”*, 78–79, 105–111; *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.–1995.*, II, 139–140, 225–229; М. Гулић, *Проглашење Републике Српске Крајине*, 282; *isti*, *The birth of the Republic of Serb Krajina*, 312–316; *Idem*, *I serbi di Krajina e la fine della Jugoslavia socialista*, 109–118.

4 М. Begić, *Nastanak i djelovanje Autonomne pokrajine Zapadna Bosna*, Sarajevo, 2021, 28–29; М. Begić, Ј. Medić, *Koncepti ujedinjenja i saradnje Autonomne regije Krajina i Srpske autonomne oblasti Krajina 1991. i 1992. godine*, *Historijski pogledi* 11 (2024), 298–299.

Книну донекле схватали тежину свог положаја, дошло је до зближавања са сународницима из сусједне, још увијек југословенске републике – БиХ.⁵

У Бањој Луци је 24. јуна 1991. године потписан *Уговор о сарадњи*, којим су утврђени „субјекти, садржај и начин интеграције Српске аутономне области Крајина и Заједнице општина Босанска Крајина и обавезе које из тог производе”. Сарадња „у оквиру интеграције” остваривала би се „на нивоу институција и органа као и других субјеката који врше власт, послују или на било који други начин дјелују”, а требало је да обухвати домене: привреде, политике, културе, просвјете, образовања, здравства, социјалног рада и социјалне политике, саобраћаја и веза, информисања, одбране, као и свих других области живота и рада „у којима се укаже потреба за интегративном сарадњом”. У уговору је изричито наведено да обје стране „задржавају свој политички и правни субјективитет све дотле док опште политичке прилике у Југославији као и процеси интеграције међу њима не услове и омогуће и другачија рјешења”. Споразум су парафирали предсједник Владе САО Крајине Милан Бабић и предсједник Извршног вијећа ЗО Босанске Крајине Анђелко Граховац, а договорено је да ће ступити на снагу након што буде проглашен на заједничкој сједници скупштина двије области.⁶

Дан уочи Видовдана – 27. јуна 1991. године – у Спомен-дому *Гаврило Принцип* у Босанском Грахову одржана је заједничка сједница скупштина САО Крајине и ЗО Босанске Крајине, на којој је проглашен *Уговор о сарадњи Српске Аутономне Области Крајина и Заједнице општина Босанска Крајина* и усвојена *Декларација о уједињењу Заједнице општина Босанска Крајина и Српске Аутономне Области Крајина*. С обзиром на то да су дан послје потписивања уговора у Бањој Луци – 25. јуна 1991. године – Хрватска и Словенија прогласиле независност, крајински премијер Милан Бабић је на скупштини у Босанском Грахову рекао да се на *Уговору о сарадњи* између двије Крајине „још ни потпис ни печат нису честито осушили, а он је постао историјски превазиђен”. Обраћајући се присутнима, а у контексту одлука словеначког и хрватског парламента два дана раније, премијер Бабић је рекао да је уједињење неопходно, да је оно „императив времена”, као и да тај историјски тренутак представља „последњу шансу за српско уједињење”.⁷

5 М. Гулић, *Проглашење Републике Српске Крајине*, 281–282.

6 Д. Кеџман, *Уговор о сарадњи две Крајине*, Политика, бр. 27.915, 25. јун 1991, 7; *Уговор о сарадњи*, Српске новине, бр. 2, 28. јун 1991, 13; *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.–1995.*, II, 181–182; К. Новаковић, *Српска Крајина: успони, падови, уздицања*, Београд, 2009, 191; М. Вегић, *н. д.*, 29.

7 Р. Лазаревић, *Усвојена Декларација о уједињењу две крајине*, Политика, бр. 27.918, 28. јун 1991, 9; N. Varić, *н. д.*, 196; *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.–1995.*, II, 185–191; К. Новаковић, *н. д.*, 191–192; М. Вегић, *н. д.*, 29.

Осврћући се на декларацију, један од најближих сарадника првог председника крајинске владе Милана Бабића Боривој Рашуо⁸ договор из Босанског Грахова назвао је „покушајем превладавања АВНОЈ-а”.⁹

Доношење декларације о уједињењу мотивисано је чињеницом да се „након разједињења Југославије, одвајањем Словеније и Хрватске, српски народ налази на новом историјском искушењу поновног тражења форме свог државног обједињавања и конституисања”. Главни мотив овог „ујединитељског” пројекта био је „да сви Срби живе у једној држави”, а први корак у том процесу требало је да буде „уједињење двију српских Крајина”. У декларацији је назначено да се ЗО Босанске Крајине и САО Крајина „конституишу у јединствену политичко-територијалну цјелину” – радног назива Уједињена Крајина, која чини „правну и политичку основу интегративне сарадње у областима привреде, политике, културе, просвјете, образовања, здравства, социјалног рада и социјалне политике, саобраћаја и веза, информисања, полиције, одбране и других сектора живота и рада у којима се укаже потреба за таквом сарадњом”. Предвиђено је конституисање заједничких органа власти и „јединствен наступ према другима”, а све са циљем „сопствене интеграције српског народа у цјелину” и „стварања јединствене државе у којој ће живјети сви Срби на Балкану”. На крају, јасно је наведено да декларација представља „политички чин” и „израз воље српског народа Заједнице општина Босанска Крајина и Српске Аутономне Области Крајина да живи заједно”, а потписали су је челни људи парламената – председник Скупштине САО Крајине Велибор Матијашевић и председник Скупштине ЗО Босанска Крајина¹⁰ Војо Купрешанин.¹¹

Премда још увијек нису биле проглашене ни Република Српска Крајина, а ни Република Српска, *Граховска декларација* представља први покушај уједињења Срба из Хрватске и БиХ, настао два дана након што су Хрватска и Словенија прогласиле независност, и у тренутку док је у Словенији бјеснио рат.

8 Боривој Рашуо је био министар иностраних послова у „паралелној” влади Ристе Матковића (1992), као и министар информисања у влади Борислава Микелића (1994–1995).

9 Б. Рашуо, *Чему више Југославија*, Београд, 1996, 91.

10 Заједница општина Босанске Крајине прерасла је 16. септембра 1991. године у Аутономну Регију Крајина, која је касније постала саставни дио Српске Републике Босне и Херцеговине. М. Begić, *n. d.*, 30; М. Begić, J. Medić, *n. d.*, 300–301.

11 *Декларација о уједињењу Заједнице општина Босанска Крајина и Српске Аутономне Области Крајина*, Гласник Крајине, бр. 6, 2. јул 1991, 204; М. Дакић, *n. d.*, 54; С. Радуловић, *Судбина Крајине*, 31; D. Marijan, *Oluja*, Zagreb, 2009, 170–171; S. Ružić, *Djelovanje „Vlade Republike Srpske Krajine” 1991.–1995.*, Zagreb, 2017, 68; М. Begić, J. Medić, *n. d.*, 299–300.

С обзиром на то да се у недјељама након склапања договора у Босанском Грахову рат у Хрватској жестоко распламсао, мирнодопска повезивања и сарадња пали су у други план. Југословенска криза је досегла свој врхунац, свима је постало јасно да се држава распада, а изван земље су повучени потези који су додатно допринијели њеној дезинтеграцији. С тим у вези, и крајинско руководство је предузело одређене кораке, па је у Книну 19. децембра 1991. године проглашена Република Српска Крајина (РСК), коју су сачињавале три српске територијалне аутономије у Хрватској – САО Крајина, САО Западна Славонија и СО Славонија, Барања и Западни Срем, и усвојен је *Устав Републике Српске Крајине*. Ипак, пуно уобличавање РСК постигнуто је тек на скупштини у Борову 26. фебруара 1992. године, када су се три наведене области истински повезале у једну републику, која је свој живот почела (и до краја је то остала) као Заштићене зоне Уједињених нација, тј. United Nations Protected Areas.¹²

Отприлике у исто вријеме постављени су и темељи Републике Српске (РС), пошто је 9. јануара 1992. године донијета *Декларација о проглашењу Републике српског народа у Босни и Херцеговини*. Република српског народа у Босни и Херцеговини објединила је више српских аутономних области, чије постојање је верификовала Скупштина српског народа у Босни и Херцеговини 21. новембра 1991. године.¹³ Наредни корак је предузет 28. фебруара 1992. године, када је усвојена *Одлука о проглашењу Устава Српске Републике Босне и Херцеговине*, који је на снази и данас, премда је претрпио значајне измијене. Након почетка ратних дејстава у БиХ, 7. априла 1992. године Скупштина српског народа у Босни и Херцеговини донијела је одлуку о проглашењу Српске Републике Босне и Херцеговине „независном републиком, која може ступати у заједнице са другим државним субјективитетима у Југославији и субјективитетима створеним у изјашњавању осталих народа Босне и Херцеговине”, чиме је у потпуности покидала везе са Сарајевом и започела самостални живот. Од 12. августа 1992. називана је само Српском Републиком, да би се од 14. септембра исте године усталио назив Република Српска, који се користи и данас.¹⁴

12 М. Дакић, *н. д.*, 57; N. Barić, *н. д.*, 145–147; *Uspon i pad „Republike Srpske Krajine”*, 114–138; *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.–1995.*, II, 356–379; М. Паспаљ, *Разоткривање истине*, 146–163; М. Гулић, *Проглашење Републике Српске Крајине*, 301–303; *Idem, The birth of the Republic of Serb Krajina*, 316–322.

13 На подручју БиХ у том тренутку дјеловале су: Аутономна Регија Крајина, са сједиштем у Бањој Луци; САО Сјеверна Босна, са сједиштем у Добоју; САО Семберија, са сједиштем у Угљевику; САО Романијско-бирчанска, са сједиштем у Сарајеву; и САО Херцеговина, са сједиштем у Требињу.

14 *Istina o Bosni i Hercegovini: dokumenti 1991.–1995.*, priredio M. Tuđman, Zagreb, 2005,

Приједорска декларација (1992)

Процес уједињења тада већ уобличених „државних ентитета” – Републике Српске и Републике Српске Крајине – покренут је у јесен 1992. године. У том тренутку, у РСК је владало привидно затишје, последице довршетка размјештаја Заштитних снага Уједињених нација (United Nations Protection Force – UNPROFOR) и хрватске акције у рејону Миљевачког платоа, док је у БиХ рат буктио пуном силином, остављајући иза себе пустош и мноштво мртвих, рањених и прогнаних. У таквим околностима наметнула се потреба да РСК и РС тијесно сарађују и, штавише, воде заједничку политику, с обзиром на истовјетност већине циљева.

У Бањој Луци је 22. септембра 1992. године одржана заједничка сједница Владе РС и Владе РСК, а основна тема разговора била је „сарадња двије републике у свим областима економског и друштвеног живота”. Том приликом је потписан *Протокол о сарадњи између Владе Републике Српске и Републике Српска Крајина*, у којем је констатовано да „на територију двије републике живи један народ традиционално повезан истим обичајима, вјером и језиком и да никада, у историји, између њега није постојала стварна државна граница”. Наглашено је да су „рат, који са несмањеном жестином бјесни овим просторима, и чији је главни циљ истребљење српског народа, те међународна политика и економска блокада, наметнули неопходност ослободити једне републике на другу”. Договорено је да „границе и граничних прелаза између република неће бити”, као и да „промет роба пословних партнера неће бити оптерећен плаћањем царина”. У исто вријеме, „царинске евиденције и формалности” за промет роба према Савезној Републици Југославији (СРЈ) и иностранству „заједнички ће обављати царина Републике Српске”. У циљу боље саобраћајне повезаности крајева и лакшег кретања људи, приоритетно је требало: оспособити за саобраћај путни правац Бенковац–Бијељина, који је представљао кичму двије републике и главну спону са Србијом; оформити јединствени систем за пренос електричне енергије; и основати заједничко јавно предузеће за снабдијевање нафтом и нафтним дериватима.¹⁵

101–102, 119–121, 144, 169–170; *Bosna i Hercegovina u vreme raspada SFRJ 1990–1992*, priredio K. Nikolić, Beograd, 2011, 84–86; Б. Стојнић, В. М. Стошић, Г. Ђуран, *25 година Народне скупштине Републике Српске (1991–2016)*, Бањалука, 2016, 18–19; Ч. Антић, Н. Кеџмановић, *Историја Републике Српске*, Београд, 2016, 309–313; Д. Јуришић, П. Обреновић, Љ. Вулин, *Војска Републике Српске*, Бања Лука, 2022, 15.

15 *Istina o Bosni i Hercegovini*, 245–248; *Uspon i pad „Republike Srpske Krajine”*, 192–194; D. Marijan, n. d, 175–177; *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.–1995.: dokumenti*, VI, *Dokumentacija institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (srpanj–prosinac 1992.)*, priredio M. Rupiћ, Zagreb – Slavonski Brod, 2009, 214–216; S. Ružić, n. d, 68–69.

Протокол је представљао најаву својеврсног одбрамбеног савеза РСК и РС, с обзиром на то да је наведено ће се „у рату и у свим другим случајевима угрожавања интереса српског народа заједнички организовати и вршити одбрана суверености, независности, територије и уставног поретка обје републике јединственим организовањем и развијањем ратног ваздухопловства, противваздушне одбране, формирањем заједничких снага за обезбеђење државних граница и успостављањем јединствене команде”. Такође, планирана је блиска сарадња у области образовања, науке и културе, која би представљала „основни фактор духовног повезивања народа који за сада живи у двије државе”. Та сарадња би подразумевала успостављање јединственог образовног система, заједничко планирање мреже виших школа и факултета, као и сарадњу у области издаваштва, на нивоу филмских и позоришних кућа, библиотека, галерија, умјетничких удружења, научних института и архива, као и у домену спорта и физичке културе. Тијесна сарадња је планирана и у области здравствене и социјалне заштите, а нарочито у погледу збрињавања повријеђених и обољелих лица из зоне ратних дејстава. Замишљено је и успостављање јединственог информативног система, чиме би се омогућио „несметани проток информација” на читавом српском простору западно од Дрине. У том циљу, бањалучки дневни лист *Глас српски* и сарајевски недјељник *Јавност* прерасли би у заједничка писана гласила, а двије новинске агенције требало је спојити у једну. Протокол је ступао на снагу даном потписивања, а потписали су га предсједник Владе РС Бранко Ђерић и предсједник Владе РСК Здравко Зечевић.¹⁶

Наредни корак у циљу зближавања РСК и РС предузет је на заједничкој сједници скупштина двије српске републике западно од Дрине одржаној у Приједору 31. октобра 1992. године, када је усвојена *Декларација о сарадњи и тежњама за уједињењем Републике Српске и Републике Српске Крајине*. У документу познатом и као *Приједорска декларација* констатује се „да су Република Српска Крајина и Република Српска државни ентитети који су, након сецесионистичког комадања СФРЈ, настали оваплоћењем права на самоопредјељење и принципа перманентног суверенитета народа и нације, и да имају право да се самостално споразумијевају о сарадњи”. Договорено је да ће у РСК и РС правни системи бити идентични, да ће грађани имати „српско држављанство”, а да су „државни симболи исти и у складу са историјским континуитетом српског народа”, што ће рећи „традиционални грб Немањића са круном, застава српска: црвено-плаво-бијела тробојка и химна *Боже правде*”. Изричито је наведено „да се напад на једну од република

16 *Istina o Bosni i Hercegovini*, 245–248; *Uspon i pad „Republike Srpske Krajine”*, 192–194; D. Marijan, n. d, 175–177; *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.–1995.*, VI, 214–216.

сматра истовремено и нападом на другу републику”, због чега РСК и РС ступају у „одбрамбени савез, чији је задатак да обострано штити остварену слободу и интегритет обију република”.¹⁷

Двије скупштине су напоменуле „да надлежни органи и институције треба да осигурају јединствен систем образовања, што укључује јединствен правопис, језик и ћирилично писмо”. Такође, обе стране су показале интересовање „за све видове повезивања република у области иностраних послова, информисања, комуникација, транспорта, културе, социјалне и здравствене заштите, економских активности, трговине и спољне трговине, енергије, екологије и др.” Најављено је да ће РСК и РС „уредити заједничке односе из области царинске, кредитно-монетарне, фискалне и политике платног система”. Назначено је да ће двије скупштине донијети одлуку да се избори за заједничку – Уставотворну скупштину „обаве што прије, а најкасније 90 дана по завршетку рата”. Планирано је да све видове сарадње и повезивања „иницира и обједињује координациони одбор”, којег би сачињавали предсједници обе републике, владе и скупштине. Осим тога, „ради развијања и координације наведених облика сарадње”, требало је да се одржавају заједничке сједнице скупштина РСК и РС. На крају, „све видове сарадње из ове декларације” требало је понудити и „другим српским државама”, због чега је најављено покретање иницијативе „за сазивање свих српских скупштина (Републике Српске Крајине, Републике Српске, Републике Србије и Републике Црне Горе), гдје би се разматрала политичка, економска, културна и друга питања која су од општег интереса за српски народ”.¹⁸

У декларацији је јасно наведено да се двије скупштине опредјељују „за државно уједињење”, које ће се провјерити „плебисцитом у овим републикама, у најкраћем року”. Међутим, уједињење је у старту одложено све „до истека плана ОУН [Организација уједињених нација, прим. аут.] о заштити Републике Српске Крајине (Венсов план)”. Тај сегмент *Приједорске декларације*, коју су потписали предсједник Скупштине РСК Миле Паспаљ и предсједник Народне скупштине РС Момчило Крајишник, настао је, вјероватно, под притиском међународне заједнице, која је у том „преко-

17 *Декларација*, Службени гласник Републике Српске Крајине, бр. 17, 2. новембар 1992, 991–992; М. Дакић, *н. д.*, 60; С. Радуловић, *Судбина Крајине*, 154–155; М. Паспаљ, *Албум из Крајине*, 192; N. Barić, *н. д.*, 196–197; *Istina o Bosni i Hercegovini*, 290–292; *Uspori i pad „Republike Srpske Krajine”*, 194–196; D. Marijan, *н. д.*, 179–180; К. Новаковић, *н. д.*, 192–193; *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.–1995.*, VI, 304–305; М. Паспаљ, *Разоткривање истине*, 272–274; S. Ružić, *н. д.*, 69.

18 М. Дакић, *н. д.*, 60; С. Радуловић, *Судбина Крајине*, 154–155; М. Паспаљ, *Албум из Крајине*, 192; N. Barić, *н. д.*, 196–198; *Istina o Bosni i Hercegovini*, 290–292; *Uspori i pad „Republike Srpske Krajine”*, 194–196; D. Marijan, *н. д.*, 179–180; *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.–1995.*, VI, 304–305; М. Паспаљ, *Разоткривање истине*, 272–274.

граничном” ратном спајању видјела несумњиву потврду стварања „Велике Србије”. С тим у вези, могуће је да су на ту „магловиту” формулацију на крају декларације утицале и власти у Београду, којима додатни спољни притисак није био потребан.¹⁹

Приједорска декларација је потакла реаговање и на другој страни линије фронта. Предсједник РХ Фрањо Туђман сазвао је конференцију за новинаре, а генералном секретару Уједињених нација (УН) Бутросу Бутрос-Галију 5. новембра 1992. године послао је писмо, у којем је одлуке скупштине у Приједору назвао „новом провокацијом великосрпских идеолога и њихових послушника” и упозорио да „проглашавање *спајања* тзв. Крајине – оне на подручју Републике Хрватске и оне на подручју Републике Босне и Херцеговине – припреме референдума за њихово издвајање из Републике Хрватске и Републике Босне и Херцеговине није само супротно основним начелима Венсова плана, већ представља најгрубљу повреду Повеље Уједињених народа, резолуција Вијећа сигурности и стожерних докумената Конференције о еуропској сигурности и сарадњи”. Истакао је да се ради „о још једном покушају насилног мијењања легитимних државних граница”, као и да тај чин „слиједи злочиначку акцију *етничког чишћења*, којом се отвара простор за *сједињење српских земаља*”.²⁰

Укупно узевши, можемо да кажемо да је *Приједорска декларација* представљала солидну полазну основу за „институционализовано развијање међудржавне сарадње двије самосталне и одвојене државе” и стварала добре претпоставке „за постепен, готово природан прелазак на уједињење двије у једну државу”. Међутим, последице потписивања *Приједорске декларације* није одржана нити једна заједничка сједница представничких тијела, није се састао Координациони одбор, нити је створено било које тијело „ради постизања циљева ове декларације”.²¹

„Један народ, једна воља, једна држава” (1993)

Трећи покушај уједињења РСК и РС ујурбано је конципиран у прољеће 1993. године. За Републику Српску Крајину је тај тренутак био изузетно важан пошто је изгубила дио територије у хрватској операцији „Масленица” у

19 М. Паспаљ, *Албум из Крајине*, 192; N. Barić, *n. d.*, 198; D. Marijan, *n. d.*, 179–180.

20 *Tuđmanov arhiv: korespondencija predsjednika Republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana od 1990. do 1999. godine*, II, *Godina priznanja: 1992.*, priredio M. Tuđman, Zagreb, 2015, 557–566; S. Ružić, *n. d.*, 69.

21 *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.–1995.: dokumenti*, VIII, *Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (siječanj–lipanj 1993.)*, priredili M. Rupiћ, J. Sekula, Zagreb – Slavonki Brod, 2010, 574–583.

јануару 1993. године, док је *Резолуцијом 815* Савјета безбједности (СБ) УН од 31. марта дефинисана као „саставни део територије Републике Хрватске”.²² Са друге стране, Република Српска је била изложена жестокиим притисцима да прихвати тзв. Венс-Овенов план, па је стварање јединствене српске државе западно од Дрине, „која би се састојала од територија Републике Српске Крајине и Републике Српске као будућег ембриона западне српске државе”, како је то видио тадашњи предсједник Скупштине РСК Миле Паспаљ, у том тренутку дјеловало као потреба и једина нада и за Книн и за Пале.²³

На засједању Скупштине РСК, које је одржано у Окучанима 20. априла 1993. године, присутна је била делегација Републике Српске, коју су чинили потпредсједник РС Никола Кољевић и потпредсједник Народне скупштине РС Милован Милановић. Министар унутрашњих послова РСК Милан Мартић говорио је о потреби уједињења са Републиком Српском, „јер је то једино могуће”, а када прилике дозволе и са Републиком Србијом, односно СРЈ, јер „једино тако јединствени можемо да се очувамо”. Једногласно је усвојена одлука о стварању Заједнице скупштина Републике Српске Крајине и Републике Српске, а њено прво засједање најављено је за 24. април. С тим у вези, на засједању у Окучанима одлучено је да ће за заједничку скупштину свака крајинска општина делегирати по три посланика.²⁴

У складу са договором из Окучана, на заједничкој сједници двију скупштина, која је одржана у Новом Граду 24. априла 1993. године, усвојена је *Одлука о конституисању Народне скупштине Републике Српске Крајине и Републике Српске*, која је замишљена као „заједнички орган” обје републике. Заједничком скупштином је предсједавао потпредсједник Народне скупштине РС Милован Милановић, а чинила су је по 82 посланика Скупштине РСК и Народне скупштине РС. Имала је задатак да „доноси и усаглашава” устав, законе, као и прописе из области спољне политике, одбране и безбједности, правосуђа, просторног и популационог планирања, да регулише права и положај предузећа и других организација, финансијски систем, кредитно-монетарну политику, царине и платни систем, борачку и инвалидску заштиту, образовање, науку, културу и заштиту културних добара и систем информисања. Њено формално сједиште је било у Бањој Луци, а „ради бољег функционисања”, а у складу са одредбом *Приједорске декларације*, требало је да изабере Координациони одбор, који би „координирао функције од заједничког интереса за Републику Српску Крајину и Републику Српску”.

22 *Зборник резолуција Савета безбедности ОУН донетих током разбијања Југославије и оружаног сукоба 1991–1995. године*, приредио М. Иванишевић, Нови Сад, 2019, 99–100.

23 М. Паспаљ, *Како је крушка надживјела лозу*, Београд, 2019, 301.

24 *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.–1995.*, VIII, 345–386; S. Ružić, n. d, 126.

Осим тога, Координациони одбор би предложио мандатара за састав Министарског савјета Народне скупштине РСК и РС, који би представљао највиши извршни орган у двије републике, а чинили би га предсједник, два потпредсједника и 16 министара.²⁵

Међутим, када се одлука из Новог Града подробно изанализира, јасно је да се није радило о конституисању нове државе, већ су само образовани заједнички органи, „који ће вршити усклађивање политике у областима од заједничког интереса за двије, и даље, суверене и самосталне државе”. Према томе, одлука је више била налик на „конфедерални уговор” између двије државе.²⁶

На заједничкој скупштини „српских земаља”, која је одржана у Београду 14. маја 1993. године, између осталих, говорио је и предсједник Скупштине РСК Миле Паспаљ. Уједињење „свих српских земаља” и јединство „српске земље” било је у средишту пажње његовог наступа. Међутим, био је свјестан да „међународна заједница, због своје ујдурме према српском народу не дозвољава да будемо заједно” и да „због сплета околности нисмо у могућности да се ујединимо са васколиким српским народом на бившој територији Југославије”. Алтернатива му је била да се, „постепеним путем”, постигне уједињење „са српским народом у Републици Српској” и с тим у вези је додао: „На то нас обавезују они који пролише крв за свету српску земљу. У супротном, ни нама ни нашим покољењима никада не би опростили.” На којим основама је видио то уједињење бива јасније из ових ријечи: „Српски народ у Крајини и Републици Српској је зрео политички народ и својим поступцима и понашањем иде испред руководне државно-политичке власти. Народ се ујединио и ми то морамо политичким и правним актима верификовати. То нам дозвољавају и уједно нас обавезују унутрашњо-политички-правни акти наше државе. То нам омогућава и међународно право утемељено *Повељом УН* као највећим правним актом међународне заједнице.”²⁷

Савјетовање о повезивању и сарадњи РС и РСК одржано је у Бијељини 29. маја 1993. године, уз присуство представника политичког вођства са Пала и из Книна. Делегацију РС предводили су предсједник Радован Караџић, потпредсједници Никола Кољевић и Биљана Плавшић, као и предсједник Народне скупштине Момчило Крајишник, док је на челу делегације РСК стајао предсједник Скупштине Миле Паспаљ. На савјетовању су узели учешћа и тада врло цијењени и утицајни интелектуалци и научници: историчар

25 N. Barić, *n. d.*, 198; D. Marijan, *n. d.*, 180–182; S. Ružić, *n. d.*, 126.

26 *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.–1995.*, VIII, 574–583.

27 М. Паспаљ, *Албум из Крајине*, 223–226.

Милорад Екмечић, филолог Славко Леовац, економиста Слободан Комазец, правник Будимир Кошутић и др. Расправљало се о томе „које слиједеће мјере предузети и којим ритмом их уједињавати имајући у виду околности”. У једној од пауза окупљеним новинарима обратио се предсједник Караџић, између осталог рекавши: „Тежње народа за уједињењем су евидентне и ми их морамо уважавати. Оне ће се реализовати сада или касније, то је питање међународних околности. Сада нам Запад намеће рјешење, а кад би се уважавало међународно право ми би то уједињење могли да обавимо већ сутра. Имамо право на уједињење и по Сенжерменском уговору,²⁸ који говори да су Срби, Хрвати и Словенци из Аустроугарске под једнаким условима ступили у уједињење са Србијом. Ако су од та три народа Хрвати и Словенци добили своје националне државе, онда и трећи партнер из тог уговора има право на своју државу. Да ли би се и када та држава ујединила са оном источно од Дрине, то је исто тако питање међународних околности, односа и права. Међутим, ми очигледно морамо да се премећемо између интереса великих сила, које не поштују међународно право.”²⁹

Уједињење је било у средишту пажње сједнице Скупштине РСК у Петрињи 5. јуна 1993. године, када је предсједник Скупштине Миле Паспаљ рекао да се оно мора спровести „по цијену да нас бомбардују”, јер је то једини излаз за српски народ западно од Дрине. Сједници Скупштине РСК присуствовао је и Радослав Брђанин, министар урбанизма, стамбено-комуналних послова и грађевинарства у Влади Републике Српске, који је поручио да уједињење треба извести одмах, јер „ако ту ствар преузму правници и стручњаци, од уједињења неће бити ништа”.³⁰

Упркос противљењима посланика из источног дијела Крајине, ода-них тадашњем предсједнику РСК Горану Хаџићу, усвојена је *Одлука о расписивању референдума и изјашњавању грађана Републике Српске Крајине*. Утврђено је да ће се референдум одржати 19. и 20. јуна 1993. године, а да ће грађани одговорити на питање: „Да ли сте за уједињење Републике Српске Крајине и Републике Српске у јединствену државу уз могућност уједињења са осталим Српским земљама?”³¹

28 Сенжерменски мир представља један од мировних уговора којима је завршен Први свјетски рат. Потписали су га представници сила Антанте и Аустрије, а њиме је регулисан распад Аустроугарске монархије и успостава независне Аустрије.

29 П. Симић, *Саветовање представника РС и РСК*, Политика, бр. 28.603, 30. мај 1993, 8; *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.–1995.*, VIII, 493–494.

30 С. Радуловић, *Судбина Крајине*, 64; N. Barić, *n. d.*, 199; S. Ružić, *n. d.*, 127.

31 Ђ. Ђукић, *Референдум о уједињењу РСК и РС 19. и 20. јуна*, Политика, бр. 28.610, 6. јун 1993, 1; С. Радуловић, *Судбина Крајине*, 64–65; М. Паспаљ, *Албум из Крајине*, 227; *Uspon i pad „Republike Srpske Krajine”*, 256–257; *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.–1995.*, VIII, 517–518.

Међутим, након петрињског засједања крајинске Скупштине, како свједочи њен предсједник Паспаљ, „почеше притисци са свих страна да се не иде на референдум, да се мјења питање, да се сазове нова скупштина”. Као један од носилаца овог „ујединитељског” пројекта, Миле Паспаљ је био добро упућен у ситуацију, па је констатовао: „Отпори референдуму долазе из Книна и Београда али сада жалосно и са Пала. Посебно ме изненади писмо предсједника скупштине РС-е, Момчила Крајишника. Забрињавајући позив из Београда стиже са највише безбедносне инстанце, са захтјевом да се референдум одгоди и сазове нова скупштина.”³²

Уочи почетка изјашњавања, поруку подршке уједињењу упутио је некадашњи командант Динарске четничке дивизије војвода Момчило Ђујић, позвавши грађане РСК да гласају за уједињење Крајине „са ђедовином Босном и Херцеговином”. Такође, предложио је да уједињење буде проглашено на Далматинском Косову, код цркве Лазарице. Са друге стране, посебним саопштењем огласила се и Влада Републике Хрватске, навевши да је „изјашњавање о отцјепљењу дијелова Хрватске протууставан и незаконит чин одметника”, који представља „смишљену провокацију политике и вођа Велике Србије” уочи одлучивања о продужетку мандата УНПРОФОР-а³³ и у контексту хрватско-крајинских преговора у Женеви.³⁴ Из Загребa је поручено да се „најављеном провођењу тзв. референдума” не признаје „правна ваљаност нити политичко значење”, као и да ће „органи државне власти подузети све мјере за утврђивање одговорности починитеља тог дјела усмјереног на угрожавање јединствености и територијалне укупности Републике Хрватске”.³⁵

Упркос притисцима, референдум је одржан, а читавим процесом је руководила Комисија за спровођење референдума, на чијем челу је стајао Душан Старевић.³⁶ Гласало се на 1.260 бирачких мјеста у свих 27 општина РСК, на 24 бирачка мјеста у СРЈ – од Сомбора до Призрена и Тивта, као и на око 80 бирачких мјеста широм свијета – од Њујорка, преко Женеве, до Сиднеја и Велингтона. Право гласа имали су сви пунољетни грађани РСК, „сва пунољетна лица која немају држављанство СР Југославије” а могу да

32 М. Паспаљ, *Како је крушка надживјела лозу*, 315–328.

33 Резолуцијом 815 СБ УН-а мандат УНПРОФОР-а продужен је на „додатни привремени период” до 30. јуна 1993. године.

34 Преговори делегација Хрватске и Крајине у Женеви одржани су 16. и 17. јуна 1993. године.

35 М. Четник, *Референдум може да почне*, Политика, бр. 28.623, 19. јун 1993, 8.

36 За предсједника референдумске комисије најприје је изабран Милош Војновић, али је, услијед његове спријечености, радом комисије руководио Душан Старевић.

РЕФЕРЕНДУМ

у Републици Српској Крајини,
19. и 20. 06. 1993. године
од 07,00 — 19,00 часова

Браћо срби, грађани општине

КОСТАЈНИЦА

позивамо Вас да изађете на референдум и
дате свој глас

ЗА

суверену Републику Српску Крајину
и њено уједињење у јединствену државу
са Републиком Српском и другим српским
државама

Штампано: „Нова Мараковић“ Костајница

*Позив грађанима Костајнице да гласају на референдуму
(Библиотека Матице српске)*

докажу „поријекло из Републике Српске Крајине или Републике Хрватске”, као и добровољци, „под условом да су учесници у одбрани интегритета РСК од 22. јануара 1993. године”. Шта је референдум значио за РСК најбоље свједочи овај опис атмосфере у Книну првог дана гласања: „Улице су пуне лепо обученог света, војници се одмарају у хладовини, а са звучника монтираних на војна возила, која повремено пролазе главном улицом, одјекују звуци српских војничких маршева. Референдумски плакати са исписаним геслом *Један народ, једна воља, једна држава*, налепљени по градским изложима, упућују путнике намернике да није реч о пригодној градској свечаности већ о значајном политичком догађају како за Крајишнике, тако и за представнике међународних институција и организација. Јер, и једнима и другима – хтели то или не – јутро и дан пролазе у референдумској атмосфери.”³⁷

На подручју РСК право гласа је имало 317.085 грађана, а гласало је 301.592 (95,11%). На наведено референдумско питање 297.425 грађана заокружило је „за” (98,62%), 2.341 „против” (0,78%), док је 1.826 листића проглашено неважећим (0,61%). У исто вријеме, на гласачким мјестима широм СРЈ гласало је 78.993 лица, од којих 99,93% „за”. На свечаној сједници у Книну 23. јуна 1993. године Скупштина РСК је верификовала резултате референдума у присуству делегације РС, коју су чинили потпредседник Народне скупштине Милован Милановић, министар народне одбране генерал Душан Ковачевић и министар урбанизма, стамбено-комуналних послова и грађевинарства Радослав Брђанин. Премда је уједињење требало да буде проглашено на Видовдан – 28. јуна, до тога није дошло, уз образложење да темељни документи нису припремљени, па би тај акт био само формалан чин и не би омогућио дословно уједињење, како су „објаснили” из делегације РС.³⁸

Иако уједињење није проглашено, оно је наставило да буде главна тема у разговорима политичара са Пала и из Книна. С тим у вези, 19. јула 1993. године у Книну је први пут у званичној посјети боравила делегација руководства Републике Српске, коју је предводио председник Радован Караџић. Како је дочекана, најбоље се види из дневничких забиљешки потпредседника РС Николе Кољевића: „У Книну смо дочекани са одушевљењем,

37 М. Четник, *Почео референдум о уједињењу са РС*, Политика, бр. 28.624, 20. јун 1993, 6; исти, *Гласало око 92 одсто Крајишника*, Политика, бр. 28.625, 21. јун 1993, 6.

38 М. Четник, *За уједињење гласало 95 одсто Крајишника*, Политика, бр. 28.626, 22. јун 1993, 1; исти, *За уједињење 98,61 одсто Крајишника*, Политика, бр. 28.627, 23. јун 1993, 1; В. Вујић, *Паспаљ: Нема одустајања од уједињења*, Политика, бр. 28.627, 23. јун 1993, 6; М. Четник, *Посланици оверили вољу народа*, Политика, бр. 28.628, 24. јун 1993, 6; С. Радуловић, *Крајишници рекли „да”*, Војска Крајине, бр. 3, јун 1993, 14–15; М. Паспаљ, *Албум из Крајине*, 228–230; N. Barić, *n. d.*, 199; М. Паспаљ, *Разоткривање истине*, 344–347; S. Ružić, *n. d.*, 127.

чак је приређен и митинг и није се могло избећи да и ми говоримо – и Караџић и Крајишник и ја. Владала је права српска еуфорија, као у наше предизборне дане. Људи су скандирали *Караџић – Мартић* и било је више него јасно да су сви погледи упрти у нас.³⁹ Поменути митинг одржан је на централном градском тргу, а процјене говоре да се окупило око 5.000 људи. У говорима политичара јасно је назначено да *Приједорска декларација* обавезује обје стране, као и тек спроведени референдум, а предсједник Караџић је поручио да ће „ова генерација, која има дивну војску, створити државу, сачувати народ и дефинитивно остварити сан српског војда Карађорђа”. Међутим, уједињење неће бити изведено одмах, прецизирао је, већ ће се о њему и даље преговарати, али у случају општег хрватско-муслиманског напада, уједињење се може спровести „у најкраћем року”.⁴⁰

Тога дана одржана је заједничка сједница влада РСК и РС, којом је предсједавао крајински премијер Ђорђе Бјеговић. Послије његовог уводног обраћања, присутнима су се обратили: предсједник РС Радован Караџић, предсједник Народне скупштине РС Момчило Крајишник, предсједник РСК Горан Хаџић, предсједник Скупштине РСК Миле Паспаљ, предсједник Владе РС Владимир Лукић, предсједник Скупштине општине (СО) Книн Милан Бабић и епископ далматински Српске православне цркве (СПЦ) Лонгин (Крчо). Сједница двију влада представљала је својеврсни „договор око уједињења”, а на бази закључака са скупштина у Приједору и Новом Граду. На сједници је именована комисија за израду устава и „обављање свих других послова везаних за уједињење”, а разговарало се и о: стварању јединственог правног система; конституисању заједничке кредитно-монетарне, фискалне, пореске, девизне и царинске политике; заједничком наступању „према трећим државама”; стварању услова за обједињавање великих система, попут поштанског, телеграфског и телефонског саобраћаја; реализацији заједничких циљева и извршавању задатака у области одбране и унутрашњих послова; сагледавању природних ресурса и изради просторног плана; јединственом приступу рјешавања проблема бораца и жртава рата; остваривању јединственог система образовања, те повезивању у области науке, културе и физичке културе; као и о остваривању сарадње у области здравственог осигурања и здравствене заштите, радних односа, запошљавања, социјалне заштите и пензијско-инвалидског осигурања. Најављено је да ће до 31. августа 1993. године бити израђен устав заједничке државе,

39 Н. Кољевић, *Стварање Републике Српске: дневник 1993–1995*, I, Београд, 2008, 282–285.

40 М. Вукчевић, *Преговарати о свему, осим о јединству српског народа*, Војска Крајине, бр. 4–5, јули–август 1993, 16–17; N. Barić, *n. d.*, 199–200.

а за чланове радне групе изабрани су: Гашо Мијановић, Рајко Кузмановић, Радомир Лукић, Милан Миљевић, Радомир Кужет и Витомир Поповић.⁴¹

*Сусрет највиших делегација РСК и РС у Книну 19. јула 1993. године. У првом плану: Радован Караџић, Горан Хаџић, Никола Кољевић, Момчило Крајишник и Миле Паспаљ
(Колекција фотографија Милета Паспаља)*

Министар иностраних послова РСК Слободан Јарчевић и премијер РС Владимир Лукић заложили су се за јединствену државу, без федералних јединица. Министар одбране РСК Стојан Шпановић је нагласио да треба обавити све припреме, „да уколико не дође до продужетка мандата УНПРОФОР-а имамо све спремно да тог дана можемо постати једна држава”.⁴² Министар унутрашњих послова РСК Милан Мартић указао је на проблем са Резолуцијом 815, рекавши да ће свијет „вагати како да нас врати Хрватској”, па је зато нужно да се до краја августа изради нацрт устава, јер „вољу народа за једном државом морамо поштивати”. Са друге стране, министар

41 *Uspori pad „Republike Srpske Krajine”, 274–282; D. Marijan, n. d, 182–187.*

42 *N. Barić, n. d, 200; D. Marijan, n. d, 182–187.*

иностраних послова РС Алекса Буха рекао је да „у наредних мјесец-два док трају преговори о конфедерацији БиХ не смијемо направити криви корак који би дао алиби другој страни”. На шта је мислио, бива јасније из ових ријечи: „Припремит ћемо платформу али нећемо с њом махати.” У исто вријеме, министар народне одбране РС генерал Душан Ковачевић сматрао је „да је сад вријеме да Срби остваре свој циљ, јер оно више никад неће доћи ако то сада не одрадимо”. На шта је мислио, бива јасније из ових ријечи: „Морамо радити врло брзо не гледајући шта ће свијет рећи. Народ нам је на референдумима дао задатак и не смијемо га изневјерити.” Важна ставка у сваком „ујединитељском” покушају РСК и РС представљало је стварање јединственог система одбране. У прилог томе говорили су министри Ковачевић и Мартић, а затим и министар Шпановић, чије су ријечи врло карактеристичне: „Није баш тако једноставно како изгледа. СВК [Српска војска Крајине, прим. аут.] је по званичним актима СР] дио Војске Југославије, а Република Српска је у другачијем положају.”⁴³

Договори Книна и Пала одвијали су се под „будним оком” Београда, Загреба, али и свјетских центара моћи. Чини се да су сви они жељели да реализацију те идеје спријече. О могућности да се „двје Крајине уједине у заједничку државу која би се потом ујединила са Србијом” шеф Уреда за националну сигурност Хрвоје Шаринић разговарао је са предсједником Републике Србије Слободаном Милошевићем у Београду 12. новембра 1993. године. Како свједочи тада већ бивши хрватски премијер, предсједник Милошевић му је децидирано рекао: „Гарантујем да то није наш циљ и да до тога неће да дође.” На крају, додао је да би то била „велика грешка” и поручио да је „с Републиком Српском решио српско национално питање”.⁴⁴

Пројекат уједињења из 1994. године

Четврти покушај уједињења, који само условно можемо тако да назовемо, догодио се у вријеме када је Книн био под притиском да убрза преговоре о економским односима са Хрватском, а Пале да прихвате план Контакт групе. О уједињењу се говорило на засједању Скупштине РСК на Плитвицама које је одржано 4. августа 1994. године. На засједање је дошла и специјална делегација из Републике Српске, коју су чинили потпредсједници Народне скупштине Бранко Симић и Милован Милановић, а која ја представила

43 D. Marijan, *n. d.*, 182–187; *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.–1995.: dokumenti*, X, *Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (srpanj–prosinac 1993.)*, priredili M. Rupiћ, S. Ružić, Zagreb – Slavonski Brod, 2011, 32–37.

44 H. Šarinić, *Svi moji tajni pregovori sa Slobodanom Miloševićem: između rata i diplomacije 1993–1995 (1998)*, Zagreb, 1999, 44.

закључке са засједања на Палама, које је одржано дан раније. Посланици Скупштине РСК подржали су приједлог колега са Пала да се парламенти-ма Србије и Црне Горе упути заједничка иницијатива „за уједињење свих српских народа”, а у контексту свеукупног српског уједињења, Скупштина РСК је затражила „реализацију процеса уједињења са Републиком Српском у јединствену државу”.⁴⁵ Колико је уједињење било важно за Србе из РСК, а колико су томе биле склоне власти РС свједочи Никола Кољевић: „Ми смо их упозоравали да би то у овом тренутку могло да буде на њихову велику штету, и да наша практична сарадња може остати и постати јача и без тога. Они су међутим веома одлучни у томе да желе уједињење, мада је велико питање да ли у њиховој политичкој констелацији таква идеја може да прође. Они тврде да су њихови посланици за то, али Мартић је јуче изјавио да није време за уједињење, да руководство Крајине никако не одустаје од свог крајњег циља – а то је уједињење свих српских земаља, али да сад није политички тренутак за то.”⁴⁶

Без обзира на то, Народна скупштина РС и Скупштина РСК 18. августа 1994. године упутиле су заједнички приједлог Народној скупштини Републике Србије и Народној скупштини Републике Црне Горе „за уједињење Републике Србије, Републике Црне Горе, Републике Српске и Републике Српске Крајине у једну државу”. Приједлог је почивао на идентичним полазним основама као и *Приједорска декларација*, а потписали су га предсједник Народне скупштине РС Момчило Крајишник и предсједник Скупштине РСК Бранко Војница.⁴⁷

Два дана касније, 20. августа 1994. године, у Книну су се састале двије републичке делегације. Делегацију РС предводили су предсједник Радован Караџић и предсједник Народне скупштине Момчило Крајишник, а делегацију РСК предсједник Милан Мартић и предсједник Скупштине Бранко Војница. На састанку, који је одржан у резиденцијалном објекту на книнској тврђави, предсједник Караџић је рекао да уједињење РС и РСК представља „мач кога се и Клинтон прибојава”, јер „њима наше уједињење брка планове”. Додао је и да уједињење РС и РСК није потпуно рјешење, већ да се треба остварити „уједињење свих српских земаља”, а затим прецизирао: „Уједињењем имали бисмо 13 милијона становника. Били бисмо гарант стабилности на Балкану. Шта би свијет учинио, предузео? Милошевић мисли

45 D. Marijan, *n. d.*, 191–195; *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.–1995.: dokumenti*, XIV, *Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (srpanj–prosinac 1994.)*, priredili A. Holjevac Tuković, S. Ružić, Zagreb – Slavonski Brod, 2013, 86–89.

46 Н. Кољевић, *Стварање Републике Српске*, I, 644–650.

47 *Исто*, 645–646; D. Marijan, *n. d.*, 197–198; *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.–1995.*, XIV, 97–98; S. Ružić, *n. d.*, 194.

као са Ираком. Вјероватно би нас пљували па оставили на миру.” На крају излагања изнио је, чини се, суштину свих „ујединитељских” покушаја, али из визуре политичког вођства Републике Српске: „Наше само уједињење је мач којим витламо. Држаћемо га стално. Ту пријетњу ћемо стално понављати. Нека се често о том прича и пише.” С тим у вези, и предсједник Мартић је рекао да би био најсрећнији уколико би одмах могао да потпише акт о уједињењу, а затим закључио: „Процјењујем да би било штетно по обе стране ићи одмах на уједињење.”⁴⁸

Након састанка ужег дијела републичких делегација, потписана је заједничка изјава, испод чијег текста су стајали парафи предсједника двије скупштине. Можемо рећи да се радило о својеврсном „контрапритиску”, о чему свједоче ови редови из службене изјаве: „Коректно је да руководства РС и РСК иницирају уједињење, а ми смо спремни да чекамо нашу браћу кад за то буде вријеме. Уколико наставе санкцијама притискати Србију и Црну Гору, тада је сасвим реално да направимо потез уједињења. Сада за уједињење није вријеме, јер бисмо тим потезом дали шансу да свјетски моћници дају Хрватској подршку за агресију на РСК.”⁴⁹

Скупштина РСК је на сједници, одржаној 10. новембра 1994. године, на приједлог Српске демократске странке (СДС) Крајине усвојила документ *Положај РСК и опције свесрпског уједињења*. У њему се инсистира на потпуној интеграцији СРЈ, РС и РСК, а пројекат „Остваривања Српске Федерације” прихваћен је као „основни правац спољне политике Републике Српске Крајине”. Остављена је могућност да се „у почетном периоду” створи „федерација Републике Српске Крајине и Републике Српске која би прерасла у унитарну државу”. Међутим, даље је назначено: „Овај модел би са гледишта Републике Српске Крајине могао бити само модел из нужде за учвршћење и међусобну заштиту Републике Српске Крајине и Републике Српске, али у себи крије опасност трајне подјеле на источне и западне Србе са границом на Дрини, што није српски нити национални нити државни интерес а за саму Републику Српску Крајину носи опасност одвајања дијела Источне Славоније и Барање који би постали лак плијен још увијек незатомљеним тежњама Хрватске за присвајањем територија Републике Српске Крајине.”⁵⁰ Премда се радило о приједлогу једне политичке странке – истини за вољу

48 *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.–1995.*, XIV, 98–103.

49 С. Радуловић, *Судбина Крајине*, 77–78; *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.–1995.*, XIV, 98–103; S. Ružić, *n. d.*, 195; М. Паспаљ, *Како је крушка надживјела лозу*, 357–358.

50 С. Радуловић, *Судбина Крајине*, 162–165; *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.–1995.*, XIV, 222–225; *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.–1995.: dokumenti*, XVI, *Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (siječanj–travanj 1995.)*, priredili J. Maras Kraljević, J. Sekula Gibač, Zagreb – Slavonski Brod, 2014, 49; S. Ružić, *n. d.*, 195.

најјаче на политичкој сцени РСК, чињеница да је предлагач био тадашњи министар иностраних послова РСК Милан Бабић – као лидер наведене партије, као и то да га је Скупштина РСК усвојила, чини тај документ званичним ставом Книна.

Уједињена Република Српска (1995)

Поменута одлука о усвајању „пројекта остваривања српске федерације”, коју је потврдила Скупштина РСК 3. фебруара 1995. године, достављена је Народној скупштини РС. На засједању Народне скупштине РС, које је одржано у Санском Мосту 15. и 16. априла 1995. године у прилично сложеном тренутку, прихваћен је „пројекат остваривања српске федерације” и предложено је Скупштини РСК да се именује међурепубличка комисија, са по три члана из обје републике, „са задатком да припреми конкретан план уједињења Републике Српске и Републике Српске Крајине”. Том приликом одређена су и три члана међурепубличке комисије испред Републике Српске: потпредсједник РС Никола Кољевић, предсједник Врховног суда РС Гашо Мијановић и посланик у Народној скупштини РС Мирослав Вјештица.⁵¹

Ова одлука Народне скупштине РС представљала је почетак послиједњег, петог покушаја уједињења, којем се приступило након пада Западне Славоније у операцији „Бљесак”, која је изведена од 1. до 3. маја 1995. године. Премда је током агресије хрватских снага на Западну Славонију изостала договорена и обећана ватрена подршка Војске Републике Српске (ВРС), чија је артиљерија требало да туче чело хрватских нападних колона и тако омогући консолидацију одбране и дотурање помоћи 18. корпусу Српске војске Крајине (СВК), прича о уједињењу је поново актуелизована. За РСК је то била „сламка спаса” послје губитка дијела територије, и то не било каквог, већ једног од три конституента. Питање уједињења покренуто је на засједању Скупштине РСК у Борову 18. маја 1995. године, у мучној атмосфери усред оштрих полемика о узроцима пада Западне Славоније. У говору пред посланицима крајинског парламента предсједник РСК Милан Мартић отворио је питање „свесрпског уједињења”, истичући да је „егзистирање српског националног питања као парцијалног – засебног за Србију, РС и РСК – поспјешило унутарсрпске раздиобе, те је као такво постало полигон за разврставање свих нас на поборнике или противнике службеног Београда или Пала”. Предсједник Мартић није имао дилему да „искључиво српска држава може бити гарант егзистенцијалног очувања српског народа; његових коријена и традиције, права и слобода”, па је прецизирао: „Између Београда и Пала одлучио сам се и за Београд и за Пале. Никад нисам право

51 *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.–1995.*, XVI, 333–334.

ту битну разлику, а нећу је правити ни убудуће. Крајина не може опстати без Београда, али ни без Пала. Пођимо нпр. од геостратешког одређења. И сваком лаику је јасно да у војничком погледу Источна Славонија и Барања војнички не могу опстати без Југославије, као што западни дјелови Крајине не могу опстати без Р. Српске с којом чине јединствену стратешку цјелину.” Сматрао је да је Западна Славонија „могла бити сачувана да је прије агресије дошло до уједињења РС и РСК, као претече свесрпског уједињења”. Зато је понављао да се Крајина „може сачувати само истрајним инсистирањем на обједињавању српских држава”, као и да ће, у противном, доћи до „масовног егзодуса Срба западно од Дрине на њену источну обалу”. У прилично тешком тренутку за РСК, упозоравао је да „уједињење РСК и РС мора постати питање сата, а не више дана или мјесеци”, јер „све друго води Крајину у пропаст”. Шта је тачно мислио крајински предсједник бива још јасније из ових ријечи: „Јединствена српска држава, то је рјешење нашег проблема. Ако не може одмах у комаду може и парцијално, ако не може тренутно оно може поступно, али до тада осигурати да се не изгуби ни дио националног територија.”⁵²

Предсједник Скупштине РСК Рајко Лежајић позвао се на одлуку Народне скупштине РС од 16. априла 1995. године, zaloжио се да и РСК одреди три члана међурепубличке комисије и поручио „да морамо радити на томе да буде свеопште Српско уједињење и да главни град буде Београд свима нама Србима”. На приједлог посланика СДС-а Крајине, трећег дана засједања Скупштине РСК – 20. маја 1995. усвојена је *Одлука о приступању реализацији уједињења Републике Српске Крајине и Републике Српске*, која се темељила на резултатима референдума из јуна 1993, „пројекту остваривања српске федерације” из новембра 1994. и одлуци Народне скупштине РС из априла 1995. године. Одлуком су именована три члана међурепубличке комисије испред РСК: министар иностраних послова Милан Бабић, министар правосуђа и управе Урош Фундук и шеф Посланичког клуба Српске радикалне странке (СРС) РСК Ранко Вујић.⁵³

52 Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata (=HMDCCR), Skupština Republike Srpske Krajine (=Skupština RSK), F 9, Govor predsjednika РСК Милана Мартића на засједању Скупштине РСК у Борову Селу, 18. мај 1995; М. Буњац, *У заједничку државу, осим ако*, Српски глас, бр. 56, 26. мај 1995, 2–3; D. Marijan, *n. d.*, 217–221; *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.–1995.: dokumenti*, XVIII, *Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (svibanj-kolovoz 1995.)*, priredili I. Radoš, Ž. Križe, Zagreb – Slavonski Brod, 2015, 38–189; М. Гулић, *Последњи дани Крајине – Република Српска Крајина између „Бљеска” и „Олује”*, Војно дело 2 (2017), 443–444.

53 *Одлука о именовању чланова Међурепубличке комисије испред Републике Српске Крајине, за спровођење реализације уједињења Републике Српске Крајине и Републике Српске*, Службени гласник Републике Српске Крајине, бр. 3, 9. јун 1995, 136; *Uspom i*

План уједињења, како је напоменуто, требало је да садржи „активности, акта, временски период и све предрадње да би се уједињење могло реализовати”. Осим тога, дата је сагласност да предсједници скупштина РСК и РС до краја маја 1995. године сазову заједничку сједницу двије скупштине, што би био наредни корак у процесу уједињења. На крају одлуке, вјероватно под притиском из Београда, накнадно је уметнуто да се процес уједињења „неће водити супротно интересима других Српских држава, СРЈ прије свега, односно процес ће се усаглашавати са свим Српским државама”.⁵⁴ С тим у вези, потпредсједник РС Никола Кољевић се запитао: „Шта то практично значи? Да ли је то опструкција уједињења или покушај задовољења одређених интереса Југославије у мировним преговорима, тешко је рећи, али у сваком случају то је мрља на плану потпуно једногласно донесене одлуке о уједињењу.”⁵⁵ О усвојеној одлуци, предсједник Скупштине РСК Лежајић је одмах сутрадан – 21. маја – обавијестио предсједника Народне скупштине РС Крајишника и предложио да се заједничка сједница скупштина одржи 31. маја у Српском Сарајеву или Книну.⁵⁶

Моменталном покретању поступка уједињења оштро су се противили политичари из источног дијела РСК, бескрајно одани Слободану Милошевићу, који су формирали Координациони одбор Славоније, Барање и Западног Срема, на чијем челу се налазио бивши предсједник РСК Горан Хаџић. У допису, који је поменути одбор упутио највишим представницима власти РСК, стајало је да „хитно сепаратно уједињење РСК и РС представља акт који није у функцији остварења тога основног националног циља већ фактички доводи до нових, опасних подела у српском народу” и „у функцији је обрачуна руководства са Пала и Шешељевих⁵⁷ радикала са легалном влашћу у Србији и СР Југославији и прикривања стварних криваца за трагедију народа Западне Славоније”. Оцијењено је да „тако створена држава води српски народ западно од Дрине и Дунава у далеко неповољнији положај у међународној заједници од постојећег, непријатељима српског народа даје алиби за продужење и поштрење санкција против СРЈ, хрватској и мус-

pad „Republike Srpske Krajine”, 259; Н. Кољевић, Стварање Републике Српске: дневник 1993–1995, II, Београд, 2008, 154–155; Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.–1995., XVIII, 48–192.

54 С. Радуловић, *Судбина Крајине*, 183–184; D. Marijan, *n. d.*, 221–222; *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.–1995.*, XVIII, 191–192; М. Гулић, *Последњи дани Крајине*, 445.

55 Н. Кољевић, *Стварање Републике Српске*, II, 144.

56 *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.–1995.*, XVIII, 192–193.

57 Војислав Шешељ, предсједник Српске радикалне странке и посланик у Народној скупштини Републике Србије.

лиманској страни даје повод за нове и жешће агресивне акције и озбиљно слаби одбрамбени потенцијал нове државе у односу на потенцијал РСК и РС јер ће изостати логистичка подршка". На крају, у допису са потписом Горана Хаџића, стајало је: „Ни на крај памети нам није да своје војне, људске, природне и производне потенцијале ставимо под команду Пала, јер би то био сигуран пут у велику несрећу и ове области и овог народа.”⁵⁸

Такође, крајински премијер Борислав Микелић заложио се за „поступно уједињење”, одлучно истичући да Книн „не смије да прихвати политичке ставове Радована Караџића, Момчила Крајишника и њихове Скупштине, јер су наши ставови потпуно другачији”. Сматрао је да се о уједињењу „треба добро размислити”, као и да се не смије дозволити да се РСК „утопи” у РС, нити да се „подвуче под санкције, које је СРЈ увела РС”. По његовом мишљењу, РСК би уједињењем окренула леђа Југославији, „од које зависи на много начина”, и усмјерила се на РС, „са којом има вишеструко мању размену”. Усвајање одлуке о уједињењу, сматрао је, довело би до подјела унутар РСК, пошто њен источни дио „овакво уједињење неће прихватити”. Усвојена одлука, отуда, за њега представља „велику грешку”, а с обзиром на то да се са њом није сложио ни службени Београд, сматрао је, више се ради о разједињавању, него о уједињавању. На сједници Владе РСК, која је одржана у Ердуту 24. маја 1995. године, децидирано је рекао да се никада неће сложити са стварањем унитарне државе, „у којој ће Караџић, Крајишник и Мартић да поделе власт”.⁵⁹

На ванредном засједању Народне скупштине РС 23. и 24. маја 1995. године, сазваном поводом пада Западне Славоније, подржана је одлука Скупштине РСК „о питању уједињења, с тим да уједињење мора бити потпуно, са формирањем јединствене државе и власти”. Прецизирано је и да је „крајњи циљ овог уједињења стварање заједничке и јединствене државе са Србијом и Црном Гором и вођење јединствене српске националне политике, што је неопходно и у интересу је целог српског народа”.⁶⁰

Упркос одлучном ставу тадашњег крајинског премијера Микелића, као и бившег предсједника Хаџића, који је имао значајан утицај у источном дијелу РСК, међурејубличка комисија се састала и радила у Бањој Луци од 24. до 27. маја 1995. године. Припремљена је *Одлука о државном уједињењу Републике Српске Крајине и Републике Српске*, на основу које би настала

58 *Uspori pad „Republike Srpske Krajine”*, 261–264; *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.–1995.*, XVIII, 198–200.

59 С. Радуловић, *Судбина Крајине*, 91; К. Новаковић, *н. д.*, 193–194; М. Гулић, *Последњи дани Крајине*, 445–446; S. Ružić, *н. д.*, 244.

60 Н. Кољевић, *Стварање Републике Српске*, II, 142–150, 153–154.

„јединствена држава” – Уједињена Република Српска. Предвиђено је да се посланици двије републичке скупштине споје у Уставотворну скупштину Уједињене Републике Српске, која би усвојила *Уставни закон о привременом уставном уређењу Уједињене Републике Српске*,⁶¹ а затим припремила и донијела устав. Трећи документ који је саставила међурепубличка комисија била је *Одлука о приступању реализацији уједињења Републике Српске Крајине и Републике Српске*, а заједно са претходно поменутиим документима, упућена је скупштинама република на давање претходне сагласности.⁶²

У приједлогу уставног закона стајало је да је Уједињена Република Српска „суверена држава српског народа”, која „остаје у саставу савезне државе Југославије”. Њена територија је „јединствена и недјељива и обухвата досадашње територије уједињених република”. Грб републике је „грб Немањића представљен двоглавим бијелим орлом у узлету, са круном на глави и црвеним штитом са бијелим крстом и четири оцила на прсима”. Застава је „српска тробојка”, химна *Боже правде*, а главни град Сарајево. Уједињена Република Српска би имала своју скупштину, предсједника и четири потпредсједника – који би се бирали у скупштини, као и владу. Планирано је да, најкасније 60 дана од ступања на снагу уставног закона, Уставотворна скупштина донесе *Устав Уједињене Републике Српске*. Према је уједињење требало да буде потпуно, изричито је напоменуто да „до постизања политичког споразума о рјешењу кризе на простору бивше Југославије, идентитет Републике Српске Крајине и Републике Српске у започетим мировним преговорима се задржава и представљају га њихови предсједници република и министри иностраних послова, као посебни органи”.⁶³

Противљење таквој концепцији уједињења од стране премијера Борислава Микелића, послужило је као повод за смјену његове владе. Захтјев је потекао од посланичког клуба Српске радикалне странке Републике Српске Крајине, уз подршку посланика Српске демократске странке Крајине, па је неповјерење четвртој крајинској влади изгласано 29. маја 1995. године на

61 НМDCDR, Skupština RSK, F 10, Уставни закон о привременом уставном уређењу Уједињене Републике Српске.

62 *Одлука о приступању реализацији уједињења Републике Српске Крајине и Републике Српске*, Службени гласник Републике Српске Крајине, бр. 3, 9. јун 1995, 135–136; Н. Varić, n. d., 482; *Uspon i pad „Republike Srpske Krajine”*, 266–267; Н. Кољевић, *Стварање Републике Српске*, II, 152–154, 156–157; *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.–1995.*, XVIII, 206–212; М. Гулић, *Последњи дани Крајине*, 446.

63 НМDCDR, Skupština RSK, F 10, Одлука о државном уједињењу Републике Српске Крајине и Републике Српске; С. Радуловић, *Судбина Крајине*, 185–187; Н. Кољевић, *Стварање Републике Српске*, II, 155–156; М. Гулић, *Последњи дани Крајине*, 446.

засједању Скупштине РСК у Книну. Том приликом је осуђено „нелегално и противуставно дјеловање” Координационог одбора Славоније, Барање и Западног Срема, а Милан Бабић је поднио извјештај о раду Међурепубличке комисије за израду плана и аката уједињења Републике Српске Крајине и Републике Српске. Скупштина је дала претходну сагласност на *Одлуку о државном уједињењу Републике Српске Крајине и Републике Српске*, као и на *Уставни закон о привременом уставном уређењу Уједињене Републике Српске*.⁶⁴

Иако је раније најављено да ће 31. маја 1995. године бити одржана заједничка сједница скупштина РСК и РС, на којој би био усвојен устав и остали темељни акти заједничке државе, од тога се одустало, пошто је закључено да је потребно детаљно расправити поступак уједињења, карактер заједничке државе у погледу облика државног уређења и организације власти, начин конституисања и одлучивања будуће Уставотворне скупштине, као и проблем односа са СРЈ.⁶⁵ С тим у вези, у оквиру Министарства правосуђа и управе РСК образована је Комисија за припрему аката уједињења Републике Српске Крајине и Републике Српске. У Бањој Луци је 20. јуна 1995. године одржана сједница двије републичке делегације, које су предводили министри правосуђа и управе – Урош Фундук (РСК) и Јово Росић (РС), на којој је прихваћен сет од 16 системских закона из области одбране, унутрашњих послова, платног промета и царина. Сагласност на те законске пројекте 29. јуна је стигла из Кабинета предсједника РСК, одакле је поручено да су понуђени закони „оправдани, садржајно и нормативно квалитетни”, као и да је предсједник Мартић са њима упознат и да на њих није имао значајнијих примједби. У истом допису, од чланова поменуте комисије за припрему аката уједињења затражено је да инсистирају на томе „да административни центар будуће Уједињене Републике Српске буде у Бања Луци”.⁶⁶

На основу свега наведеног, видимо да је пети покушај уједињења био најконкретнији и да је отишао најдаље, премда, истини за вољу, ни он није успио, нити је имао шансе да успије. Горљиво се залажући за уједињење, РСК је своју будућу одбрану, очигледно, покушала да веже за РС, којој су обновљене приче о уједињењу послужиле само као средство политичког

64 *Uspon i pad „Republike Srpske Krajine”*, 264; D. Marijan, *n. d.*, 222–227; *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.–1995.*, XVIII, 215–219.

65 С. Радуловић, *Судбина Крајине*, 92; *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.–1995.*, XVIII, 204–205; S. Ružić, *n. d.*, 250.

66 *Uspon i pad „Republike Srpske Krajine”*, 265–266; D. Marijan, *n. d.*, 228–229; *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.–1995.*, XVIII, 274–275; М. Гулић, *Последњи дани Крајине*, 446–447.

притиска, с обзиром на незавидну позицију у којој се руководство са Пала тада налазило. Због свеукупних политичких и дипломатских околности, уједињење двије српске републике је било нереално. Упорно је игнорисана чињеница да су у међународним оквирима Хрватска и БиХ признате у својим „авнојевским” границама, те да некакво прекогранично спајање нико не би прихватио. Осим тога, причу о уједињењу са стола су уклонили догађаји на бојном пољу. Дана 4. августа 1995. године Хрватска је покренула операцију „Олуја”, којом је читав западни дио Републике Српске Крајине пао под њену власт. Тиме је, фактички, нестало српске државне формације на тлу Републике Хрватске, а отуда су и сви пројекти и планови о уједињењу са Републиком Српском постали беспредметни.

РЕФЕРЕНЦЕ / REFERENCES

Необјављени извори / Unpublished sources

1. Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata (=HMDCDR)
- Skupština Republike Srpske Krajine

Објављени извори / Published sources

1. *Bosna i Hercegovina u vreme raspada SFRJ 1990–1992*, priredio K. Nikolić, Beograd, 2011.
2. *Зборник резолуција Савета безбедности ОУН донетих током разбијања Југославије и оружаних сукоба 1991–1995. године*, приредио М. Иванишевић, Нови Сад, 2019. [*Zbornik rezolucija Saveta bezbednosti OUN donetih tokom razbijanja Jugoslavije i oruzanih sukoba 1991–1995. godine*, priredio M. Ivanišević, Novi Sad, 2019].
3. *Istina o Bosni i Hercegovini: dokumenti 1991.–1995.*, priredio M. Tuđman, Zagreb, 2005.
4. *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.–1995.: dokumenti, II, Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (1990.–1991.)*, priredio M. Rupiћ, Zagreb – Slavonski Brod, 2007.
5. *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.–1995.: dokumenti, VI, Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (srpanj–prosinac 1992.)*, priredio M. Rupiћ, Zagreb – Slavonski Brod, 2009.
6. *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.–1995.: dokumenti, VIII, Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (siječanj–lipanj 1993.)*, priredili M. Rupiћ, J. Sekula, Zagreb – Slavonski Brod, 2010.
7. *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.–1995.: dokumenti, X, Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (srpanj–prosinac 1993.)*, priredili M. Rupiћ, S. Ružić, Zagreb – Slavonski Brod, 2011.

8. *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.–1995.: dokumenti*, XIV, *Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (srpanj–prosinac 1994.)*, priredili A. Holjevac Tuković, S. Ružić, Zagreb – Slavonski Brod, 2013.
9. *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.–1995.: dokumenti*, XVI, *Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (siječanj–travanj 1995.)*, priredili J. Maras Kraljević, J. Sekula Gibač, Zagreb – Slavonski Brod, 2014.
10. *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.–1995.: dokumenti*, XVIII, *Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (svibanj–kolovoz 1995.)*, priredili I. Radoš, Ž. Križe, Zagreb – Slavonski Brod, 2015.
11. *Tuđmanov arhiv: korespondencija predsjednika Republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana od 1990. do 1999. godine*, II, *Godina priznanja: 1992.*, priredio M. Tuđman, Zagreb, 2015.
12. *Uspón i pad „Republike Srpske Krajine“: dokumentarni kronološki prikaz nastanka i propasti paradržave*, priredio D. Pauković, Zagreb, 2005.

Штампа / Periodicals

1. М. Буњац, *У заједничку државу, осим ако*, Српски глас, бр. 56, 26. мај 1995, 2–3. [М. Bunjac, *U zajedničku državu, osim ako*, Srpski glas, br. 56, 26. мај 1995, 2–3].
2. В. Вујић, *Паспаљ: Нема одустајања од уједињења*, Политика, бр. 28.627, 23. јун 1993, 6. [V. Vujić, *Paspalj: Nema odustajanja od ujedinjenja*, Politika, br. 28.627, 23. јун 1993, 6].
3. М. Вукчевић, *Преговарати о свему, осим о јединству српског народа*, Војска Крајине, бр. 4–5, јули–август 1993, 16–17. [M. Vukčević, *Pregovarati o svemu, osim o jedinstvu srpskog naroda*, Vojska Krajine, br. 4–5, јули–август 1993, 16–17].
4. *Декларација о уједињењу Заједнице општина Босанска Крајина и Српске Аутономне Области Крајина*, Гласник Крајине, бр. 6, 2. јул 1991, 204. [*Deklaracija o ujedinjenju Zajednice opština Bosanska Krajina i Srpske Autonomne Oblasti Krajina*, Glasnik Krajine, br. 6, 2. јул 1991, 204].
5. *Декларација*, Службени гласник Републике Српске Крајине, бр. 17, 2. новембар 1992, 991–992. [*Deklaracija*, Službeni glasnik Republike Srpske Krajine, br. 17, 2. novembar 1992, 991–992].
6. Ђ. Ђукић, *Референдум о уједињењу РСК и РС 19. и 20. јуна*, Политика, бр. 28.610, 6. јун 1993, 1. [Đ. Đukić, *Referendum o ujedinjenju RSK i RS 19. i 20. јуна*, Politika, br. 28.610, 6. јун 1993, 1].
7. Д. Кеџман, *Уговор о сарадњи две Крајине*, Политика, бр. 27.915, 25. јун 1991, 7. [D. Kečman, *Ugovor o saradnji dve Krajine*, Politika, br. 27.915, 25. јун 1991, 7].
8. Р. Лазаревић, *Усвојена Декларација о уједињењу две крајине*, Политика, бр. 27.918, 28. јун 1991, 9. [R. Lazarević, *Usvojena Deklaracija o ujedinjenju dve krajine*, Politika, br. 27.918, 28. јун 1991, 9].
9. *Одлука о именовану чланова Међурепубличке комисије испред Републике Српске Крајине, за спровођење реализације уједињења Републике Српске Крајине и Ре-*

- публике Српске, Службени гласник Републике Српске Крајине, бр. 3, 9. јун 1995, 136. [*Odluka o imenovanju članova Međurepubličke komisije ispred Republike Srpske Krajine, za sprovođenje realizacije ujedinjenja Republike Srpske Krajine i Republike Srpske*, Službeni glasnik Republike Srpske Krajine, br. 3, 9. jun 1995, 136].
10. *Одлука о приступању реализацији уједињења Републике Српске Крајине и Републике Српске*, Службени гласник Републике Српске Крајине, бр. 3, 9. јун 1995, 135–136. [*Odluka o pristupanju realizaciji ujedinjenja Republike Srpske Krajine i Republike Srpske*, Službeni glasnik Republike Srpske Krajine, br. 3, 9. jun 1995, 135–136].
 11. С. Радуловић, *Крајишници рекли „да“*, Војска Крајине, бр. 3, јун 1993, 14–15. [S. Radulović, *Krajišnici rekli „da“*, Vojska Krajine, br. 3, jun 1993, 14–15].
 12. П. Симић, *Саветовање представника РС и РСК*, Политика, бр. 28.603, 30. мај 1993, 8. [P. Simić, *Savetovanje predstavnika RS i RSK*, Politika, br. 28.603, 30. maj 1993, 8].
 13. *Уговор о сарадњи*, Српске новине, бр. 2, 28. јун 1991, 13. [*Ugovor o saradnji*, Srpske novine, br. 2, 28. jun 1991, 13].
 14. М. Четник, *Референдум може да почне*, Политика, бр. 28.623, 19. јун 1993, 8. [M. Četnik, *Referendum može da počne*, Politika, br. 28.623, 19. jun 1993, 8].
 15. Исти, *Почео референдум о уједињењу са РС*, Политика, бр. 28.624, 20. јун 1993, 6. [Isti, *Počeo referendum o ujedinjenju sa RS*, Politika, br. 28.624, 20. jun 1993, 6].
 16. Исти, *Гласало око 92 одсто Крајишника*, Политика, бр. 28.625, 21. јун 1993, 6. [Isti, *Glasalo oko 92 odsto Krajišnika*, Politika, br. 28.625, 21. jun 1993, 6].
 17. Исти, *За уједињење гласало 95 одсто Крајишника*, Политика, бр. 28.626, 22. јун 1993, 1. [Isti, *Za ujedinjenje glasalo 95 odsto Krajišnika*, Politika, br. 28.626, 22. jun 1993, 1].
 18. Исти, *За уједињење 98,61 одсто Крајишника*, Политика, бр. 28.627, 23. јун 1993, 1. [Isti, *Za ujedinjenje 98,61 odsto Krajišnika*, Politika, br. 28.627, 23. jun 1993, 1].
 19. Исти, *Посланици оверили вољу народа*, Политика, бр. 28.628, 24. јун 1993, 6. [Isti, *Poslanici overili volju naroda*, Politika, br. 28.628, 24. jun 1993, 6].

Литература / Literature

1. Ч. Антић, Н. Кеџмановић, *Историја Републике Српске*, Београд, 2016. [Č. Antić, N. Kečmanović, *Istorija Republike Srpske*, Beograd, 2016].
2. Н. Варић, *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990.–1995.*, Zagreb, 2005.
3. М. Вегић, *Nastanak i djelovanje Autonomne pokrajine Zapadna Bosna*, Sarajevo, 2021.
4. Isti, J. Medić, *Koncepti ujedinjenja i saradnje Autonomne regije Krajina i Srpske autonomne oblasti Krajina 1991. i 1992. godine*, Historijski pogledi 11 (2024), 294–317.
5. М. Гулић, *Проглашење Републике Српске Крајине: у сјенци Венсовог плана, Грађански рат у Хрватској 1991–1995*. Зборник радова, XI–XII, прир. М. Будимир, Београд, 2016, 274–337. [M. Gulić, *Proglašenje Republike Srpske Krajine: u*

- sjenci Vensovog plana*, Građanski rat u Hrvatskoj 1991–1995. Zbornik radova, XI–XII, prir. M. Budimir, Beograd, 2016, 274–337].
6. Исти, *Последњи дани Крајине – Република Српска Крајина између „Бљеска” и „Олује”*, Војно дело 2 (2017), 436–466. [Isti, *Poslednji dani Krajine – Republika Srpska Krajina između „Bljeska” i „Oluje”*, Vojno дело 2 (2017), 436–466.
 7. Idem, *The birth of the Republic of Serb Krajina*, Repeating History 1941–1991? Two break-ups of Yugoslavia as repeated history? Serbian perspectives, ed. P. J. Marković, B. V. Dimitrijević, Belgrade, 2021, 301–324.
 8. Idem, *I serbi di Krajina e la fine della Jugoslavia socialista: dalla proclamazione della Repubblica alla disfatta militare (1990–1995)*, Rivista di Studi Politici 2–3 (2021), 97–133.
 9. М. Дакић, *Српска Крајина: историјски темељи и настанак*, Книн, 1994. [M. Dakić, *Srpska Krajina: istorijski temelji i nastanak*, Knin, 1994].
 10. Д. Јуришић, П. Обреновић, Љ. Вулин, *Војска Републике Српске*, Бања Лука, 2022. [D. Jurišić, P. Obrenović, Lj. Vulin, *Vojska Republike Srpske*, Banja Luka, 2022].
 11. Н. Кољевић, *Стварање Републике Српске: дневник 1993–1995*, I–II, Београд, 2008. [N. Koljević, *Stvaranje Republike Srpske: dnevnik 1993–1995*, I–II, Beograd, 2008].
 12. D. Marijan, *Oluja*, Zagreb, 2009.
 13. К. Новаковић, *Српска Крајина: успони, падови, уздизања*, Београд, 2009. [K. Novaković, *Srpska Krajina: usponi, padovi, uzdizanja*, Beograd, 2009].
 14. М. Паспаљ, *Албум из Крајине*, Сарајево, 1996. [M. Paspalj, *Album iz Krajine*, Sarajevo, 1996].
 15. Исти, *Разоткривање истине*, Београд, 2015. [Isti, *Razotkrivanje istine*, Beograd, 2015].
 16. Исти, *Како је крушка надживјела лозу*, Београд, 2019. [Isti, *Kako je kruška nadživjela lozu*, Beograd, 2019].
 17. С. Радловић, *Судбина Крајине*, Београд, 1996. [S. Radulović, *Sudbina Krajine*, Beograd, 1996].
 18. Б. Рашуо, *Чему више Југославија*, Београд, 1996. [B. Rašuo, *Čemu više Jugoslavija*, Beograd, 1996].
 19. S. Ružić, *Djelovanje „Vlade Republike Srpske Krajine” 1991.–1995.*, Zagreb, 2017.
 20. Б. Стојнић, В. М. Стошић, Г. Ђуран, *25 година Народне скупштине Републике Српске (1991–2016)*, Бањалука, 2016. [B. Stojnić, V. M. Stošić, G. Đuran, *25 godina Narodne skupštine Republike Srpske (1991–2016)*, Banjaluka, 2016].
 21. Н. Ђаринић, *Svi moji tajni pregovori sa Slobodanom Miloševićem: između rata i diplomatije 1993–1995 (1998)*, Zagreb, 1999.

PROJECTS OF UNIFICATION OF REPUBLIC OF SRPSKA AND REPUBLIC OF SERBIAN KRAJINA

Summary

During the civil war, which followed the breakup of socialist Yugoslavia, the Republic of Serbian Krajina was formed on the territory of Croatia, while the Republic of Srpska was formed on the territory of Bosnia and Herzegovina. In the period from 1991 to 1995, there were five attempts of unification of the Republic of Serbian Krajina and the Republic of Srpska. The first attempt of unification took place in June 1991, before these two republics were even declared. The bearers of that unification attempt were the Serbian Autonomous Province of Krajina and the Union of Municipalities of Bosnian Krajina, which represented the embryo from which the Republic of Serbian Krajina and the Republic of Srpska emerged. Given that it was voted on at the joint assembly in Bosansko Grahovo, that document is known as the Grahovo Declaration. The second unification attempt took place in October 1992 and was the basis of all subsequent projects of “realizing the Serbian federation”. Although it provided for comprehensive cooperation, it primarily represented a defense alliance. Given that it was voted on at the joint assembly in Prijedor, that document is known as the Prijedor Declaration. The third attempt of unification took place in 1993, and considering that a referendum on unification was held in Republic of Serbian Krajina, it seemed to be the closest to realization. The fourth unification attempt took place in 1994, but it was explicitly noted that it was only the first step in the process of overall Serbian unification. The fifth unification attempt took place not long after the fall of Western Slavonia, in May and June 1995. Considering that the commission was formed, which drafted the basic documents of the future state, which was to be called the United Republic of Srpska, we can say that it was the most concrete project. Given that in August 1995 Croatia crushed the Republic of Serbian Krajina, taking control of its western part, the story of unification became meaningless. Looking at all five unification attempts, we can say that they were mostly just a political tool in order to ease the pressure, at least when Republic of Srpska is in question. On the other hand, Republic of Serbian Krajina saw unification as the only hope for its survival. Considering that during 1992, both Croatia and Bosnia and Herzegovina received international recognition in the form in which they existed within Yugoslavia, hardly anyone would recognize the unification, which is why all declarations, for the most part, remained only on paper. Also, the unification of the Republic of Serbian Krajina and the Republic of Srpska was not viewed favorably in Belgrade either, given that the Federal Republic of Yugoslavia was exposed to terrible sanctions due to its involvement in the war in Bosnia and Herzegovina, so the rapprochement of Pale and Knin acted as a danger for even stronger external pressures.